

ЗМІСТ

1. Завдання і джерела даних аналізу собівартості виробництва с.-г. продукції.....	1
2. Аналіз собівартості окремого виду продукції рослинництва і тваринництва	2
3. Аналіз собівартості валової продукції.....	6
4. Резерви зниження собівартості продукції	7

1. Завдання і джерела даних аналізу собівартості виробництва с.-г. продукції

Важливою умовою підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства та його підрозділів є зниження собівартості виробництва продукції.

Під *собівартістю* продукції розуміють витрати на її виробництво, виражені у грошовій формі.

Собівартість продукції з урахуванням прямих і накладних витрат називають *виробничою собівартістю*.

По реалізованій продукції визначають *повну (комерційну) собівартість*, яка складається з виробничої собівартості та витрат з реалізації продукції. Витрати з реалізації включають вантажні і транспортні витрати, із сортування та пакування, приймання і реалізації продукції тощо.

Основними завданнями аналізу є:

- 1) систематичний контроль за здійсненням витрат на проведення робіт і обслуговування тварин;
- 2) визначення рівня виконання завдань по зниженню витрат на виробництво продукції;
- 3) виявлення причин перевитрат коштів та резервів зниження собівартості продукції;
- 4) розробка системи заходів по зниженню собівартості продукції.

Джерелами даних для аналізу є відповідні розділи річного звіту: “Виробництво і реалізація сільськогосподарської продукції”, “витрати на основне виробництво” та “адміністративні витрати”; дані соціально-економічних планів розвитку підприємства, аналітичного обліку, нормативно-довідкова література тощо.

[Повернутися до змісту](#)

2. Аналіз собівартості окремого виду продукції рослинництва і тваринництва

Собівартість одиниці продукції рослинництва можна розрахувати тільки по завершенні технологічного циклу, що найчастіше буває в кінці року.

Аналіз собівартості окремих видів продукції дозволяє конкретизувати та виявити ті сфери діяльності, по яких підприємство допустило перевитрату коштів чи забезпечило економію витрат. Одночасно в процесі такого аналізу з'ясовують резерви і шляхи зниження собівартості продукції.

Аналіз собівартості окремого виду продукції доцільно проводити в такій послідовності:

1) оцінка динаміки і рівня собівартості одиниці продукції та основних факторів її зміни;

2) вивчення витрат на виробництво за окремими статтями і структури собівартості;

3) оцінка факторів зміни витрат на виробництво по окремих статтях.

Перш ніж розпочинати аналіз причин відхилення фактичної собівартості від планової, необхідно оцінити об'єктивність (обґрунтованість) рівня останньої. Для цього аналізують динаміку собівартості не менш як за п'ять років, застосовуючи методи: індексний, ковзної середньої чи аналітичного вирівнювання. В останньому разі встановлюють не тільки тенденцію зміни собівартості, а й кількісний вимір щорічного відхилення.

Для нейтралізації впливу розміру площі посіву та поголів'я при розрахунку кількісного впливу основних факторів на рівень собівартості вихід продукції і витрати беруть з розрахунку на 1 га посіву.

Собівартість одиниці окремого виду продукції залежить від 2-х основних факторів:

- у рослинництві:

від виробничих витрат на 1 га посіву культури та її урожайності;

- у тваринництві:

від виробничих витрат на утримання 1 голови тварин та її продуктивності.

Залежність собівартості від основних факторів можна зобразити за допомогою формули:

$$Z = \frac{Z_{га(гол)}}{У}, \text{ де}$$

Z – собівартість одиниці продукції (1 ц);

$Z_{га(гол)}$ – виробничі витрати на 1 га посіву культури чи на 1 голову тварин.

$У$ – урожайність культури чи вихід продукції від 1 голови.

З даного математичного виразу випливає, що собівартість одиниці продукції зменшується при зниженні витрат на 1 га (гол.) і підвищенні

урожайності культури (продуктивності тварини).

Проте у практиці діяльності сільськогосподарських підприємств залежність собівартості від основних факторів часто проявляється по іншому.

Зменшення окремих видів витрат, наприклад у рослинництві - на добрива, на захист рослин, зумовлює значне зниження виходу продукції (урожайності культур). Як правило, у такому випадку собівартість одиниці продукції зростає.

З іншого боку, скорочення витрат на 1 га посіву (1 гол. тварин) буде цілком виправданим, якщо воно пов'язуватиметься із підвищенням рівня механізації робіт, застосуванням більш економних агрегатів, раціональним використанням ресурсів.

Отже, основні фактори зміни собівартості одиниці продукції діють взаємопов'язано.

У випадку функціональної залежності собівартості одиниці продукції від основних факторів визначення їх кількісного впливу на зміну собівартості проводять у такому порядку:

- за рахунок зміни урожайності (продуктивності):

$$\Delta Z_y = \frac{Z_0}{Y_1} - \frac{Z_0}{Y_0}$$

- за рахунок зміни витрат на 1 га (гол.):

$$\Delta Z_z = \frac{Z_1}{Y_1} - \frac{Z_0}{Y_1}$$

де Z_0 , Z_1 – витрати на 1 га (гол.) відповідно планові (базисні) та фактичні;

Y_0 , Y_1 – урожайність культур (річна продуктивність тварин) відповідно планові (базисні) та фактичні.

Проте в практиці сільськогосподарських підприємств відмічається непряма залежність собівартості від зазначених факторів. В такому випадку при виявленні кількісного впливу факторів на зміну собівартості одиниці продукції застосовують метод кореляції.

При постатейному аналізі важливо встановити ступінь впливу кожної із статей на зміну собівартості продукції.

Розрахунок по виявленню впливу кожної із статей на зміну собівартості одиниці продукції має бути таким:

$$\Delta Z_c = \frac{C_1 - C_0}{Z_0} * 100\%$$

де ΔZ_c – зміна собівартості одиниці продукції за рахунок зміни затрат по певній статті;

C_1 і C_0 – витрати по певній статті на одиницю продукції відповідно

фактичні і за планом, чи звітнього і базового років.

Z_0 – собівартість одиниці продукції за плановим чи базовим роками.

Витрати по окремій статті, зумовлюючи рівень собівартості продукції, в свою чергу, залежать від дії багатьох інших факторів різного порядку.

Вивчення таких факторів проводиться на третьому етапі аналізу. Це дає можливість встановити конкретні причини зміни собівартості.

По способу вивчення всю сукупність факторів зміни собівартості продукції нижчого порядку умовно можна поділити на 2 групи:

1. Фактори прямого впливу, які знаходяться в безпосередньому зв'язку із величиною витрат по певній статті і безпосередньо впливають на їх зміну.

Витрати по окремій статті визначаються дією “пари” таких факторів. Так витрати по статті “оплата праці” в рослинництві безпосередньо залежать від затрат праці в люд.-год. (кількісний фактор) і рівня оплати 1 людино-години (вартісний фактор).

«Насіння і садивний матеріал», «Добрива», «Засоби захисту рослин» — змінами норм висіву насіння, внесення добрив, витрачання засобів захисту рослин, а також собівартості або цін на матеріали. Стаття «Роботи і послуги» включає послуги машинно-тракторного парку, автотранспорту, живого тягла та ін.; «Витрати на утримання основних засобів» — суму амортизаційних відрахувань і вартість ремонтів; «Витрати на організацію виробництва і управління» — загальновиробничі і загальногосподарські витрати і т. д.

В тваринництві витрати по статті “корми” безпосередньо визначаються витратами кормів в кормових одиницях і вартістю 1 кормової одиниці.

Залежність витрат по певній статті від кількісних і вартісних факторів описується такими виразами:

а) в розрахунку на 1 га посіву, 1 голову тварин:

$$C_{га} = K * Ц$$

б) в розрахунку на 1 ц продукції:

$$C_{ц} = \frac{K \times Ц}{У} = M \times Ц$$

де K – затрати праці (матеріальних засобів) на 1 га (гол.);

$Ц$ – оплата одиниці часу, вартість окремих матеріальних засобів;

$У$ – урожайність (продуктивність);

M – трудо- чи матеріаломісткість продукції (визначається при діленні K на $У$).

Кількісний вплив цієї групи факторів на зміну собівартості визначається за допомогою способу ланцюгових підстановок.

2. Фактори опосередкованого впливу. Їх вплив на величину витрат проявляється опосередковано, тобто через фактори першої групи, через зміну затрат праці (в люд.-год.), через зміну витрат кормів (ц корм. од.). При цьому в кожному з факторів першої групи відповідають певні фактори другої групи.

Для прикладу поєднання факторів двох груп відобразимо в наступному фрагменті у схемі:

Стаття витрат	Фактори безпосереднього впливу	Фактори опосередкованого впливу
Оплата праці у рослинництві	Затрати праці, люд.-год.	- спосіб виконання робіт (вручну, механізовані); - агрегат та його склад; - обсяг та номенклатура робіт.
	Оплата однієї люд.-год., грн.	- рівень тарифних ставок; - система оплати праці на підприємстві визначає розмір доплат на 1 грн. (доплати по тарифу).
Корми	Витрата кормів, ц корм. од.	- рівень виробництва кормів у підприємстві; - виконання плану придбання кормів.
	Собівартість 1 ц корм. од., грн.	- собівартість кормів власного виробництва; - вартість купованих кормів і їх частка у загальній кількості згодованих кормів; - структура раціонів годівлі.

Вивчення факторів другої групи дає можливість встановити конкретні причини зміни собівартості продукції і розробити конкретні заходи щодо її зниження.

Кількісний вплив даної групи факторів на зміну собівартості виявляється у два прийоми:

- спочатку шляхом прямого розрахунку визначається зміна факторних показників першої групи у зв'язку із зміною фактора другої групи;
- потім за допомогою методу ланцюгових підстановок визначається зміна собівартості у зв'язку із зміною факторів першої групи.

Викривлює об'єктивність оцінки рівня собівартості продукції рослинництва неврахування її якості. Це зумовлює неспівставність собівартості (фактичної і планової, у різних підприємствах тощо), необ'єктивність оцінки ефективності виробництва того чи іншого виду продукції і, як наслідок, необґрунтованість стимулювання її виробників. Існують методики врахування якості при калькуванні продукції, які також необхідно враховувати.

[Повернутися до змісту](#)

3. Аналіз собівартості валової продукції

При аналізі важливо дати оцінку досягнутому рівню і виконанню плану по собівартості, з'ясувати вплив на неї окремих факторів, виявити раціональні та нераціональні суми витрат і на цій основі запропонувати шляхи підвищення ефективності виробництва.

Для визначення динаміки і рівня виконання плану зниження собівартості в цілому по підприємству та основних галузях можна скористатися загальним індексом, який розраховують на основі часткових індексів виконання плану собівартості за окремими видами продукції:

$$I_z = \frac{\sum Q_\phi \cdot z_\phi}{\sum Q_\phi \cdot z_{пл}}$$

де I_z — загальний індекс виконання плану (динаміки) собівартості; z_ϕ і $z_{пл}$ — собівартість одиниці продукції відповідно фактичної і планової (базисної); Q_ϕ — фактичний обсяг виробництва продукції у натуральному виразі (у відповідних одиницях виміру).

Деяку уяву про зміну собівартості можна мати (за незначних структурних змін у виробництві продукції), розрахувавши показник витрат на 1 крб. валової (товарної) продукції.

Загальний рівень собівартості виробництва продукції господарства відображається показником витрат на 1 грн. валової продукції у порівняльних цінах, який визначають як відношення загальної суми витрат на виробництво до вартості валової продукції в порівняльних цінах.

Його зменшення порівняно з планом (базисним періодом) покаже бажану тенденцію зміни собівартості. Однак, щоб виявити першопричини зміни собівартості, аналізують склад і структуру витрат на 1 крб. продукції.

Від рівня витрат на 1 грн. валової продукції залежить в основному і показник витрат на 1 грн. виручки. Однак при цьому враховують, що загальний рівень собівартості товарної продукції може відхилятися від собівартості валової продукції за рахунок додаткових витрат на реалізацію, а також різниці в структурі товарної та валової продукції.

Рівень витрат на 1 грн. валової продукції в порівняльних цінах залежить насамперед від двох факторів: 1) обсягу і структури продукції; 2) виробничої собівартості окремих видів продукції.

Для аналізу використовують умовний показник витрат на 1 грн. продукції при фактичному обсязі продукції і плановому (базисному) рівні собівартості окремих видів продукції.

Разом із завданням економії витрат у кожній галузі виробництва важливою умовою зниження собівартості продукції є збільшення обсягу її виробництва. Залежність собівартості від обсягу валової продукції зумовлюється тим, що розмір постійних витрат господарства (таких, як витрати з організації виробництва і управління, на амортизацію та ремонт основних засобів тощо) з розрахунку на 1 грн. валової продукції

зменшується.

Збільшення розмірів і підвищення рівня виробництва у сільськогосподарських підприємствах зумовлює зниження собівартості не лише за рахунок постійних витрат, а й кращого використання робочої сили, виробничих фондів, кормових ресурсів тощо. Таким чином зменшуються змінні витрати на одиницю продукції.

Проте, враховуючи загальні тенденції зміни собівартості продукції залежно від обсягу її виробництва, важливо дотримуватися режиму економії праці та коштів на виробництво продукції у кожній галузі господарства.

Методика аналізу витрат на 1 грн. продукції застосовується як для оцінки досягнутого рівня собівартості окремих господарств при порівняльному аналізі, так і при внутрішньогосподарському аналізі виконання плану за розглянутими показниками.

При аналізі витрат по елементах та виявленні резервів зниження собівартості треба враховувати, що не всі витрати змінюються пропорційно зміні обсягу виробництва продукції. Як було сказано вище, розрізняють умовно-постійні й змінні витрати. До умовно-постійних відносять витрати, які не залежать від урожайності культур і продуктивності тварин. У рослинництві — це витрати, пов'язані з підготовкою ґрунту (як у звітному році, так і в попередні роки), сівбою і доглядом за посівами, а також частина витрат на збирання врожаю (у межах планового); у тваринництві — витрати на ремонт, амортизація, вартість підстилки і підтримуючого корму, страхові платежі тощо. Змінними є витрати, пов'язані з обсягом виробництва продукції — оплата праці за одержану продукцію, виконані роботи, витрати на паливо, електроенергію та ін., які пов'язані із збиранням, обробкою, транспортуванням і зберіганням додаткової продукції.

[Повернутися до змісту](#)

4. Резерви зниження собівартості продукції

Отже, особливого значення набуває моніторинг формування собівартості, завдання якого — дати своєчасну інформацію для прийняття коригуючих управлінських рішень. Цьому сприятиме впровадження в сільське господарство нормативного методу планування і обліку витрат, який в зарубіжній практиці називають стандарт-кост (Standard cost). Застосування цього методу передбачає систематичне фіксування протягом року відхилень фактичних витрат (з посиланням на причини відхилень) від витрат, передбачених у планово-нормативних калькуляціях. Такий метод значно полегшує оперативний аналітичний контроль за формуванням собівартості, дає змогу уникати непродуктивних витрат.

Зауважимо, що ширше застосування цього методу можливе у тваринництві, де меншою мірою впливає природний фактор, а отже, стандарти можуть бути об'єктивнішими. Крім того, в сучасних умовах

застосування методу стримується інфляційними процесами, що ускладнює або робить неможливим розрахунок стандартів (нормативів) та прийняття управлінських рішень на основі виявлених відхилень.

Резерви зниження собівартості продукції можна поділити на три групи: 1) які можуть бути використані у виробництві без додаткових витрат (це по суті організаційні упущення); 2) потребують незначних додаткових витрат і можуть бути використані протягом календарного або господарського року; 3) потребують значних капітальних вкладень і можуть бути використані в перспективі.

А) У рослинництві до першої групи резервів належать: невиправдані перевитрати, пов'язані з недотриманням лімітів і нормативів окремих видів витрат, оскільки ліквідація їх знижує собівартість продукції. Це насамперед непродуктивні затрати робочого часу, втрати при збиранні внаслідок неякісної підготовки техніки до збиральних робіт, втрати при транспортуванні й зберіганні продукції, недотримання кошторису адміністративних витрат тощо.

Резерви другої групи пов'язані з вдосконаленням використання наявного потенціалу, а саме впровадження передових методів праці, поліпшення структури посівних площ, правильним комплектуванням агрегатів, вибором найкращих режимів їх роботи, внесенням в оптимальних співвідношеннях добрив тощо.

Резерви третьої групи пов'язані із зміною технології виробництва: доведенням до оптимальної норми внесення добрив, проведенням меліоративних робіт, підвищенням природної родючості ґрунтів, впровадженням нової системи машин, сортозаміною та ін.

Б) У тваринництві до резервів, використання яких не потребує додаткових витрат, можна віднести втрати робочого часу, пов'язані з низьким рівнем технологічної і трудової дисципліни, неоптимальністю навантаження тварин на працівника галузі, марнотратством і безгосподарністю у витрачанні ресурсів і в першу чергу кормів, недотриманням кошторису накладних витрат тощо.

До резервів другої групи найчастіше відносять організаційні заходи, пов'язані з ліквідацією яловості корів, прохолостів свиноматок тощо, із своєчасним введенням у продуктивне використання ремонтного молодняка, підвищенням інтенсивності використання тварин, скороченням до науково обґрунтованих технологічних перерв надходження продукції (наприклад, скорочення сухостійного і сервіс-періодів корів), впровадження нових прогресивніших методів організації виробництва і праці та ін.

До третьої групи резервів можна віднести структурну перебудову тваринництва, витрати, пов'язані з технологічними змінами, нарощуванням кормовиробництва і поліпшенням якості кормів, створенням належних санітарно-гігієнічних умов на фермах як для тварин, так і для обслуговуючого персоналу, реалізацією заходів екологічного характеру — придбання відповідного обладнання, будівництво гноєсховищ тощо.

[Повернутися до змісту](#)